

UOT 635.64:631.56.5

POMİDORUN RƏQABƏT QABİLİYYƏTLİ YÜKSƏK MƏHSULDAR YENİ SORT VƏ HETEROZİS EFFEKTLİ HİBRİDLƏRİNİN TƏDQIQI

Böyük elmi işçi Mahmudova Sevnaz Mirzə qızı

Elmi işçi Sucayeva Minarə Güləli qızı

Azərbaycan Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi Tərəvəzçilik Elmi-Tədqiqat İnstitutu

Lənkəran Təcrübə Stansiyası, Azərbaycan Respublikası, Lənkəran rayonu

e-mail: lankaranbts@mail.ru

DOI: 10.30546/2958-8111.2023.3.5.58

Xülasə. Respublikanın malik olduğu zəngin torpaq-iqlim şəraiti il boyu tərəvəz məhsullarının istehsalına imkan verir. Azərbaycan Respublikasının, xüsusilə ən böyük sənaye şəhərlərinin əhalisini təzə və keyfiyyətli, müxtəlif çeşidli kənd təsərrüfat məhsulları ilə təmin etmək, o cümlədən tərəvəz məhsullarına daim artan tələbatı ödəmək qarşımıza vəzifə kimi qoyulmuşdur.

Odur ki, Tərəvəzçilik Elmi-Tədqiqat İnstitutunun Lənkəran Təcrübə Stansiyasında pomidorun 8 yerli sortnünunələrini qiymətləndirərək təsərrüfat əlamətləri, o cümlədən məhsuldarlığı öyrənilmişdir.

Tədqiqat işi Tərəvəzçilik Elmi-Tədqiqat İnstitutunun Lənkəran Təcrübə Stansiyasında 2023-cü ildə açıq tarla şəraitində aparılmışdır. Tədqiqat işində 4 ədəd rayonlaşmış (nəzarət Elim, Nuru, Xəzər, Zərrabi) sortları və 4 ədəd perspektiv (№588, №127, X-142, A-75) sortnünunələri müqayisəli şəkildə öyrənilmişdir. İşin əsas məqsədi pomidor bitkilərindən yüksək məhsuldar, xəstəlik və zərərvericilərə qarşı davamlı, yeni sort və hibridlərin yaradılmasıdır. Bu məqsədlə təcrübələrdə həmin sortların seçilmiş bitkilərinin və meyvələrin bir sıra bioloji xüsusiyyətləri, təsərrüfat qiymətli əlamətləri öyrənilmiş, onların biomorfoloji göstəriciləri təyin edilmişdir. Pomidorun açıq sahə üçün rayonlaşmış sortlarında məhsuldarlıq nəzarət Elim də 680.0 s/ha və Nuru sortunda 672 s/ha olduğu halda, onlarla müqayisədə perspektiv sortnünunələrin məhsuldarlığı A-75-də 705.0 s/ha, №588-də 700.0 s/ha, X-142-də 690.0 s/ha olmuşdur. №127 perspektiv sortnünunəsində isə məhsuldarlıq (675 s/ha) nəzarət Elim sortu ilə müqayisədə az olmuşdur.

Açar sözlər: Pomidor sortnünunələri, səpin keyfiyyəti, Nuru sortu, seleksiya, əmtəlik məhsuldarlıq, fenoloji müşahidələr

Giriş. Pomidor (*solanum Lucopersicon Tourn*) quşüzümü fəsiləsinə aid olub, tropik və yarımtropik iqlim qurşağı bitkisidir. Bu bitkinin vətəni Cənubi Amerikanın Sakit okeanı sahilində yerləşən Peru, Çili və Ekvador ölkələridir [1-4].

Sonralar bu bitki İspaniyaya, Potuqaliyaya, İtaliyaya və oradan da bir çox Avropa ölkələrinə yayılmışdır. Respublikamızda isə 1862-ci ildən becərilməyə başlanmışdır [5;6].

Pomidor istiliyə və işığa çox tələbkar bitkidir. Toxumu 10-12⁰ C istilikdə cücərməyə başlasada cücərmə üçün normal temperatur 23-25⁰ hesab edilir. Nisbətən quraqlığa davamlıdır. Lakin rütubət həddən artıq aşağı olduqda bitkilərdə inkişaf çox zəif gedir, nəticədə istənilən məqsədə nail olunmur [1;7;8].

Pomidorun tam yetişmiş meyvələrində 4-8% quru maddə, 3-4 % şəkər, 1% alma və limon turşuları, 06-08 % zülal, 05 % mineral maddələr vardır. Bunlardan əlavə hər 100 qram meyvədə orta hesabla 4 mq natrium, 268 mq kalium, 11 mq kalsium, 12 mq maqnezium, 06 mq dəmir, 0.27 mq fosfor və s. vardır. [2;3;9;10].

Meyvələr həmçinin B1, B2, B3, PP, S, K, A və s. vitaminlərlə zəngindir. Pomidorun tərkibində olan bu qiymətli maddələr insan orqanizminin normal inkişafı üçün vacibdir. Pomidorda olan yodun zob xəstəliyinə qarşı müalicəvi əhəmiyyəti vardır. Pomidordan istifadə etmək maddələr mübadiləsi pozğunluqlarında, mədə-bağırsaq və ürək-damar xəstəliklərində çox faydalıdır. [9;11-15].

Təcrübənin metodikası və aparılma şəraiti. Respublikanın əsas tərəvəzçilik bölgələrində olduğu kimi Lənkəran iqtisadi rayonunda da tərəvəzin əmtəlik və toxum məhsullarının istehsalının və emalının əsasən bölgədə geniş təşkili, istehsal-əmtəə münasibətlərinin müasir bazarın təkmilləşdirilməsini və inkişafını tələb edir.

Bu məqsədlə rayonların torpaq-iqlim xüsusiyyətlərinə uyğun tərəvəz, bostan və kartof sortlarının, həmçinin, pomidor sortlarının, hibridlərinin yaradılması və ilkin toxumçuluq sisteminin hazırlanması vacibdir.

Lənkəran-Astara bölgəsinin torpaq-iqlim şəraitində pomidorun açıq sahədə rayonlaşmış və perspektiv sortnümünələrinin ilkin toxumçuluğuna aid aparılmış təcrübələrin əsas məqsədi sortnümünələr üzrə əmtəlik və toxunçuluq məhsulun çıxımının öyrənilməsi olmuşdur. Pomidorun rayonlaşmış və perspektiv sortnümünələrinin toxumları tədqiqat işini aparmaq üçün 06.03.2023-cü il tarixində əvvəlcədən hazırlanmış isti şitilliyə səpilmişdir. Sağlam pomidor şitilləri almaq üçün bütün aqrotexniki qulluq işləri vaxtında metodikaya uyğun aparılmışdır. Əkin üçün standart hazır şitillər 26.04.2023-cü il tarixində daimi əkin yerinə köçürülmüşdür. Təcrübə 70x35 sm sxemlə aparılmışdır.

Çöl-tarla təcrübəsi aşağıdakı ardıcılıqla aparılmışdır:

1. Nəzarət pitomniki 2 təkrarda, ləkin sahəsi 12 m² olmaqla, cəmi 100 m² sahədə № 588, № 127 perspektiv sortnümünələri Elim və Nuru rayonlaşmış sortları ilə müqayisəli öyrənilmişdir.
2. Müsabiqəli sort-sınaq pitomnikində ləkin sahəsi 12 m² olmaqla cəmi 144 m² sahədə A-75, X-142 perspektiv sortnümünələri nəzarət Elim sortu ilə müqayisəli öyrənilmişdir.
3. Toxumçuluq pitomnikində Elim, Nuru, Xəzər, Zərrabi sortları 50 m² sahədə təkrarsız əkilmişdir.

Pomidor bitkisinde inkişafın əsas fazaları üzərində fenoloji müşahidələr. Pomidor bitkisi müxtəlif fenoloji fazalar keçirir: toxumların şişərək cücərməsi, həqiqi yarpaqların əmələ gəlməsi, qönçələmə, çiçəkləmə, meyvəbağlama, yetişmə və sair, xarici şərait amillərindən asılı olaraq həmin fazaların keçmə müddəti də dəyişir.

Pomidorun rayonlaşmış Elim, Nuru, Xəzər, Zərrabi sortlarında və perspektiv №588, №127, A-75, X-142 sortnümünələrində fenoloji müşahidələr aparılmış, alınan nəticələr cədvəl 1-də qeyd olunmuşdur.

Cədvəl 1

Pomidorun sortnümünələri üzərində aparılan fenoloji müşahidələr
(Lənkəran Təcrübə Stansiyası. 2023-cü il)

S №	Sort və hibridlərin adları və kataloq sayı	Səpin müddəti	Əkin müddəti	Cücərtilərin əmələgəlməsi		Qönçələmə		Çiçəkləmə		Meyvə əmələgəlmə		Yetişmə	
				15 %	75 %	15 %	75 %	15 %	75 %	15 %	75 %	15 %	75 %
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
1	Elim (nəz)	06.03	26.04	09.03	15.03	18.05	28.05	28.05	14.06	02.06	25.06	17.06	01.07
2	Nuru	06.03	26.04	09.03	15.03	18.05	28.05	28.05	14.06	02.06	26.06	18.06	01.07
3	Xəzər	06.03	26.04	09.03	15.03	18.05	27.05	28.05	14.06	02.06	26.06	17.06	30.06
4	Zərrabi	06.03	26.04	09.03	15.03	18.05	27.05	28.05	14.06	02.06	26.06	17.06	30.06
5	№ 588	06.03	26.04	08.03	13.03	16.05	25.05	26.05	11.06	01.06	22.06	13.06	28.06
6	№ 127	06.03	26.04	08.03	13.03	16.05	26.05	26.05	11.06	01.06	22.06	14.06	29.06
7	A-75	06.03	26.04	08.03	14.03	17.05	26.05	27.05	12.06	01.06	23.06	13.06	29.06
8	X-142	06.03	26.04	08.03	14.03	17.05	26.05	27.05	12.06	01.06	23.06	13.06	29.06

		3	4	3	3	5	5	5	6	6	6	6	6
--	--	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

Cədvəl 1-dən göründüyü kimi, səpin 06.03.2023-cü ildə şitilliyə səpilməmişdir. Rayonlaşmış Elim, Nuru, Xəzər, Zərrabi sortlarda 15.03.2023-cü il tarixində 10 gün müddətində kütləvi cücərtilər (75 %) olmuşdur. №588, №127 perspektiv sortnünunələrində isə 7 gün, A-75, X-142 nömrəli perspektiv sortnünunələrində isə 8 gün müddətində kütləvi cücərtilər (75%) qeyd olunmuşdur. Qönçələmə fazası Elim, Nuru, Xəzər, Zərrabi rayonlaşmış sortlarda 18.05.2023-cü il tarixində 73-74 gün, perspektiv sortnünunələrdə №588, №127, A-75, X-142-də 16.05.2023-cü il tarixində 73-74 gün qeyd alınmışdır. Kütləvi cücərmədən kütləvi çiçəkləməyə keçən ən qısa vaxt nəzarət Elim və Nuru sortunda 91 gün, onlarla müqayisədə №588, №127, A-75, X-142 perspektiv sortnünunələrində 90 gün olmuşdur.

Kütləvi çıxışdan ilk meyvənin yetişməsinə qədər olan müddət nəzarət Elim və Nuru sortunda 109 gün olduğu halda, №588, №127, A-75, X-142 nömrəli perspektiv sortnünunələrində 107-108 gün qeyd olunmuşdur.

Öyrəndiyimiz sortnünunələrin bioloji tezyetişkənlik dövrünün (kütləvi çıxışdan ilk meyvələrin əmələ gəlməsinə qədər olan dövr) uzunluğuna görə təhlil etdikdə aydın olmuşdur ki, rayonlaşmış sortlarda müddətin uzunluğu 109 gün, perspektiv sortnünunələrində isə 107-108 gün olmuşdur. Öyrəndiyimiz sortnünunələri ortayetişən qrupuna aiddir.

Pomidor sortnünunələrin biometrik göstəriciləri və morfoloji əlamətləri. Pomidorun becərilən sortları biri digərindən formasına, rənginə, üzərinin vəziyyətinə (qabıqlı), böyüklüyünə, toxum kamerasının sayı və yerləşməsinə görə fərqlənir. Pomidorun rəngi qırmızı, çəhrayı, yaxud sarının müxtəlif çalarlarında ola bilər. Pomidor oval, yastı-dairəvi və konusvari, üstü isə hamar, ya da qabıqlı olur. Yetişməsinə görə pomidor yaşıl, boz, çəhrayı və qırmızı rəngdə olur. Ölçüsünə görə iri 100 qramdan çox, orta iri 60-100 qram, xırdalarınkı isə 60 qrama qədər olur.

Açıq sahə üçün rayonlaşmış və perspektiv sortnünunələri bitkilərinin, çiçək salxımlarının və meyvələrinin biometrik göstəriciləri və morfoloji əlamətləri 2 saylı cədvəldə verilmişdir.

Pomidorun meyvələrinin əsas biomorfoloji göstəriciləri (10 ədəd meyvədə) tətbiq olunan sortnünunələri üzrə vegetasiya müddəti ərzində metodikaya uyğun şəkildə vaxtaşırı aparılmış, biometrik ölçülər qeyd olunmuşdur.

Cədvəl 2

Pomidorun açıq sahə üçün rayonlaşmış sortnünmələrin morfoloji əlamətləri
Lənkəran Təcrübə Stansiyası. (2023-cü il)

S №	Sort nünmələrin adı və kataloq sayı	Kolun		Salxımın					Meyvənin
		Tipi	Rəngi	Tipi	Uzunluğu (sm)	Eni (sm)	Meyvələrin sayı, əd	Rəngi	Forması
1	Elim (nəzarət)	determinant	Açıq yaşıl	Sadə	11-12	10-11	3-4	Qırmızı	Yastı yumru
2	Nuru (nəzarət)	determinant	Yaşıl	Sadə	10-11	9-10	3-4	Qırmızı	Yastı yumru
3	Xəzər	determinant	Yaşıl	Sadə	11-12	9-10	3-4	Qırmızı	Yastı yumru
4	Zərrabi	determinant	Yaşıl	Sadə	11-12	9-10	3-4	Qırmızı	Yastı yumru
5	№ 588	determinant	Yaşıl	Sadə	12-13	11-12	3-5	Qırmızı	Yastı yumru
6	№ 127	determinant	Yaşıl	Sadə	11-12	10-11	3-4	Qırmızı	Yastı yumru
7	A-75	determinant	Yaşıl	Sadə	12-13	11-12	3-5	Qırmızı	Yastı yumru
8	X-142	determinant	Yaşıl	Sadə	12-13	10-11	3-5	Qırmızı	Yastı yumru

Cədvəl 2-dən görüldüyü kimi rayonlaşmış sortlarda kolun tipi determinant, rəngi açıq yaşıl, salxımın tipi sadə, uzunluğu 11-12 sm, eni 10-11 sm, salxımda meyvələrin sayı 3-4 ədəd, meyvəbağlama 65-70 %-dir.

Meyvələrin forması yastı-yumru, rəngi qırmızı, çəkisi 80-120 qramdır.

Perspektiv sortnümünələrdə №588, №127, A-75, X-142-də kolu determinant, rəngi yaşıl, salxımının tipi sadə, uzunluğu 12-13 sm, eni 11-12 sm, salxımda meyvələrin sayı 3-5 ədəd, meyvəbağlama 70-75 %-dir. Pomidor meyvələrinin forması yastı yumru, rəngi qırmızı, bir meyvənin çəkisi 90-130 qramdır.

Pomidorun açıq sahə üçün rayonlaşmış və perspektiv sortnümünələrinin keyfiyyət göstəriciləri öyrənilmiş və cədvəl 3-də verilmişdir.

Cədvəl 3

Pomidor sortnümünələrinin əsas keyfiyyət göstəriciləri. 2023-cü il
(Azərbaycan Akkreditasiya Mərkəzi. Tərəvəzçilik Elmi Tədqiqat İnstitutu)

S №-si	Sortnümünələrin adı	Quru maddə %	Vitamin "C" mq %	Şəkər %	Turşuluq %
1	Elim (nəzarət)	5.5	23.5	3.5	0.39
2	Nuru	5.2	23.3	3.2	0.37
3	Xəzər	5.6	23.0	3.4	0.38
4	Zərrabi	5.6	23.0	3.4	0.38
5	№ 588	6.0	25.5	3.9	0.41
6	№ 127	5.6	24.5	3.6	0.40
7	A-75	6.5	25.0	3.8	0.40
8	X-142	6.3	25.0	3.8	0.40

Cədvəl 3-dən görüldüyü kimi, yastı-yumru sortnümünələrin meyvələrində quru maddənin miqdarı Elim nəzarət sortunda 5.5 %, Nuru sortunda 5.2 %, № 588 perspektiv sortnümünədə 6.0 %, № 127-də 5.6 %, X-142-də 6.3 % çox olmuşdur.

Rayonlaşmış sortlarda vitamin "C" miqdarı Elim nəzarətdə 23.5 mq %, Nuru 23.3 mq %, perspektiv sortnümünələrdə № 588-də 25.5 mq %, № 127-də 24.5 mq %, A-75-də 25.0 mq %, X-142-də 25.0 mq % qeyd olunmuşdur. Şəkərin miqdarı Elim nəzarətdə 3.5 %, nuru sortunda 3.2 % qeyd olunmuşdur. Onlarla müqayisədə perspektiv sortnümünələrdə № 588-də 3.9 %, № 127-də 3.6 %, A-75 və X-142-də 3.8 % qeyd olunmuşdur.

Rayonlaşmış sortlarda Elim nəzarətdə turşuluğun miqdarı 0.39 %, Nuru sortunda 0.37 % olduğu halda, perspektiv sortnümünələrdə 0.41-0.40 % çox olmuşdur.

Pomidorun açıq sahə üçün rayonlaşmış və perspektiv sortnünunələrin məhsuldarlığı aşağıdakı cədvəl 4-də verilmişdir.

Cədvəl 4

Pomidorun sortnünunələrinin məhsuldarlığı

№-si	Sortnünunələrin adı və kataloq sayı	Ümumi məhsul Sen/ha	Əmtəlik məhsul		Meyvələrin kütləsi, qramla
			Sen/ha	%-lə	
1	Elim (nəzarət)	680.0	640.0	94.1	80-120
2	Nuru	672.0	630.0	93.7	80-120
3	Xəzər	678.0	625.0	92.1	80-120
4	Zərrabi	675.0	620.0	91.8	80-120
5	№ 588	700.0	660.0	94.2	90-125
6	№ 127	675.0	635.0	94.0	85-120
7	A-75	705.0	665.0	94.3	90-130
8	X-142	690.0	645.0	93.4	90-130

Cədvəl 4-dən göründüyü kimi rayonlaşmış sortlarda məhsuldarlıq nəzarət Elim sortunda 680.0 s/ha, Nuru sortunda 672.0 s/ha olduğu halda, onlarla müqayisədə perspektiv sortnünunələrdə № 588-də 700.0 s/ha, A-75-də 705.0 s/ha, X-142-də 690.0 s/ha olmuşdur. №127 perspektiv sortnünunəsində isə məhsuldarlıq (675 s/ha) nəzarət Elim sortu ilə müqayisədə az olmuşdur. Perspektiv sortnünunələri rayonlaşmış Elim və Nuru sortu ilə eyni, ortayetişən qrupa aid olmasına baxmayaraq sortnünunələrdə ilk meyvənin yetişməsi 2-3 gün tez olmuşdur. Əmtəlik məhsuldarlığın keyfiyyət göstəricilərindən biri də pomidor meyvələrinin iriliyidir. Perspektiv sortnünunələrində № 588-də bir meyvənin kütləsi 90-125 qram, A-75-də və X-142-də 90-130 qram, onlarla müqayisədə Elim və Nuru nəzarət sortunda isə 80-120 qram az olmuşdur.

Xəstəlik və zərərvericilərə qarşı mübarizə tədbirləri. Göbələklər, viruslar, bakteriyalar və zərərvericilər vegetasiya müddətində pomidor bitkisinə və meyvələrinə zərər vururaraq, məhsuldarlığı aşağı salır. Pomidor xəstəliklərinə qarşı.

Pomidor əkinlərində zərərverici və xəstəliklərə qarşı vegetasiya ərzində mübarizə məqsədi ilə profilaktik tədbirlər görülmüş, müasir kimyəvi preparatlardan istifadə olunmuşdur. Pomidor əkinlərində müşahidə olunan fuzarioz və alternarioz xəstəliklərinə qarşı etridiazol və Mancozeb funqisidlərdən istifadə olunmuşdur. 50 s/h-t, 2-3 kq/ha (l/ha) işçi məhlulu hazırlanmış və çiləmə işi aparılmışdır.

Nəticə və təkliflər. 2023-cü hesabat ilində pomidorun açıq sahə üçün rayonlaşmış və perspektiv sortnünunələrin üzərində aparılan tədqiqat işinə əsasən aşağıdakı nəticələrə gəlmək olar.

1. Hesabat ilində açıq sahə üçün rayonlaşmış sortlarla müqayisədə məhsuldarlıq, perspektiv sortlarda № 588 (700 s/ha), A-75 (705.0 s/ha), X-142 (690.0 s/ha) daha çox olmuşdur.
2. Əmtəlik məhsul perspektiv sortnünunələrində rayonlaşmış sortlara nisbətən çox № 588- də 600 s/ha, A-75 də 665.0 s/ha, X-142 də 645.0 s/ha olmuşdur.
3. № 588, A-75, X-142 sortnünunələri xəstəlik və zərərvericilərə qarşı davamlı olduğuna görə fermer təsərrüfatlarında əkilməsini məsləhət bilir və yayılmasını tövsiyə edirik.

Ədəbiyyat

1. Allahverdiyev E.İ., Əliyeva İ.Ş. Pomidor bitkisinin sort və hibridlərinin yarpağının morfoanatomik xüsusiyyətlərinin öyrənilməsi və qiymətləndirilməsi. Azərbaycan Aqrar Elmi jurnalı. Bakı: 2018, №5, s.84-89
2. Babayev Ə.H., Əliyeva Z.K. Azərbaycanda tərəvəz bostan və kartof bitkilərinin əmtəlik və toxum məhsulları istehsalının modernləşdirilməsinin iqtisadi-sosial aspektləri. Azərbaycan Aqrar Elmi jurnalı, Bakı, 2017, səh. 53-57
3. Babayev Ə.H. Azərbaycanda pomidorun müasir metodlar əsasında seleksiyası. Bakı: 2007, s. 163-211.
4. Babayev Ə.H. Meyvələrin bərklik göstəricilərinin yüksəldilməsi üzrə pomidor sortlarının seleksiyası. Bakı: 2001, s. 89-100.
5. Babayev Ə.H., Hüseynov H.A. Lənkəran – Astara bölgəsi şəraitində pomidor nümunələrinin məhsuldarlığa və meyvələrin əsas bərklik göstəricilərinə görə qiymətləndirilməsi. Azərbaycan Torpaqşünaslıq Cəmiyyətinin əsərləri. Bakı: “Elmi nəşr 2009” XI cild II hissə, s.249-256.
6. Babayev. Ə. H. Pomidorun açıq sahə sortlarının ilkin toxumçuluğuna aid metodik vəsait. Bakı: Qanun, 1998, S.38
7. Babayev. Ə. H., Abdullayeva X.T., Əliyeva L.K. Tərəvəz və bostan bitkilərinin elit toxumlarının istehsalı haqqında əsasnamə. Bakı: “Asim-201 MMC” 2013, 45 s.
8. Əliyev Ş. Tərəvəzçilik. Ali məktəblər üçün dərslik. Bakı: Maarif 1988, 249 s.
9. Hüseynov H.A. Universal və konserv təyinatlı yeni pomidor sortları və onların əsas təsərrüfat bioloji əlamətləri. Azərbaycan Aqrar Elmi jurnalı Bakı: 2010, N3-6 səh 98-101.

10. Hüseynov H.A. Pomidorun daşınmaya və saxlanmaya yararlı sortlarının seleksiyası. Bakı mütərcim – 2016 188 səh.
11. Məmmədov F.H. Əliyeva İ.Ş. Tərəvəz və bostan bitkilərinin seçilmiş kolleksiya nümunələrinin bioloji və təsərrüfat xüsusiyyətləri. Azərbaycan Aqrar Elmi jurnalı. Bakı: 2014, №2, s.31-36
12. Гусейнов Х.А. Подбор дружно созревающих сортов и линий томатов. Аграрная наука. Москва, 2017, səh. 11-14
13. Мамедов М.И. Научное обоснование и разработка методов селекции сортов и гетерозисных гибридов F 1 пасленовых культур на адаптивность. Автореф. диссер. на соиск. уч. ст. докт. с-х. наук, М., 2002, 57 с.
14. Гусейнов Х.А. Подбор дружно созревающих сортов и линий томатов. Аграрная наука. Москва, 2017, səh. 11-14
15. Мамедов М.И. Научное обоснование и разработка методов селекции сортов и гетерозисных гибридов F 1 пасленовых культур на адаптивность. Автореф. диссер. на соиск. уч. ст. докт. с-х. наук, М., 2002, 57 с.

RESEARCH OF NEW COMPETITIVE HIGH-YIELDING VARIETIES AND HYBRIDS WITH HETEROTIC EFFECT OF TOMATO

Senior Researcher Makhmudova Sevnaz Mirza

Researcher Sujaeva Minare Gulali

Scientific Research Institute of Vegetable Growing of the Ministry of Agriculture of the Republic of Azerbaijan

Lankaran Onaya station, Republic of Azerbaijan, Lankaran district

Summary

The rich soil and climatic conditions of the republic allow the production of vegetable products all year round. We are faced with the task of providing the population of the largest industrial cities of the Azerbaijan Republic with fresh and high-quality agricultural products of various types, including meeting the ever-growing demand for vegetable products.

Thus, at the Lankaran Experimental Station of the Research Institute of Vegetable Growing, 8 local varieties of tomatoes were evaluated and studied, including productivity.

The research work was carried out at the Lankaran experimental station of the Research Institute of Vegetable Growing in 2023 in open ground conditions. The research work used 4 zoned (control Elim, Nuru, Khazar, Zarrabi) varieties and 4 promising varieties (No. 588, No. 127, X- 142, A-75) varieties were comparatively studied. The main goal of the work is to create new varieties and hybrids of tomato with high productivity, resistance to diseases and pests. For this purpose, a number

of biological characteristics of selected plants and fruits of these varieties, economically valuable traits were studied in experiments, and their biomorphological indicators were determined.

For tomato varieties zoned for open ground, the yield was 680.0 c/ha for the control variety Elim and 672 c/ha for the Nuru variety; in comparison, the yield of promising varietal samples was 705.0 c/ha for A-75, 700.0 c/ha in No. 588, X-B 142 was 690.0 c/ha. The yield (675 c/ha) of the promising variety No. 127 was less than that of the control variety Elim.

Key words: Tomato varieties, sowing quality, Nuru variety, selection, marketable yield, phenological observations

ИССЛЕДОВАНИЕ НОВЫХ КОНКУРЕНТОСПОСОБНЫХ ВЫСОКОУРОЖАЙНЫХ СОРТОВ И ГИБРИДОВ С ГЕТЕРОЗИСНЫМ ЭФФЕКТОМ ТОМАТА

Старший научный сотрудник Махмудова Севназ Мирзы кызы

Научный сотрудник Суджаева Минаре Гулали кызы

Научно-исследовательский институт овощеводства Министерства сельского хозяйства

Азербайджанской Республики

Лянкяранская Оная Станция, Азербайджанская Республика, Лянкяранский район

Резюме

Богатые почвенно-климатические условия республики позволяют производить овощную продукцию круглый год. Перед нами стоит задача обеспечить население крупнейших промышленных городов Азербайджанской Республики свежей и качественной сельскохозяйственной продукцией различных видов, в том числе удовлетворить постоянно растущий спрос на овощную продукцию.

Таким образом, на Лянкяранской опытной станции Научно-исследовательского института овощеводства оценены и изучены 8 местных сортов томатов, в том числе по продуктивности.

Исследовательская работа проводилась на Лянкяранской опытной станции Научно-исследовательского института овощеводства в 2023 году в условиях открытого грунта. В исследовательской работе использованы 4 районированных (контрольные Елим, Нуру, Хазар, Зарраби) сорта и 4 перспективных сорта (№588, №127, X-142, A-75) были сравнительно изучены сортообразцы. Основная цель работы – создание новых сортов и гибридов томата, обладающих высокой продуктивностью, устойчивостью к болезням и вредителям. С этой целью в опытах изучен ряд биологических особенностей выбранных растений и плодов этих сортов, хозяйственно-ценные признаки, определены их биоморфологические показатели.

У сортов томата, районированных для открытого грунта, урожайность составила 680,0 ц/га у контрольного сорта Элим и 672 ц/га у сорта Нуру, по сравнению с ними урожайность перспективных сортовых образцов составила 705,0 ц/га у А- 75, 700,0 ц/га в № 588, Х- В 142 было 690,0 ц/га. Урожайность (675 ц/га) перспективного сорта № 127 была меньше, чем у контрольного сорта Элим.

Ключевые слова: Сортообразцы томата, качество посева, сорт Нуру, селекция, товарная урожайность, фенологические наблюдения.